

UŽMIRŠTIEJI PRŪSAI

ARCHEOLOGIJA, ISTORIJA, PDAVIMAI
IR TURISTINIAI MARŠRUTAI

UŽMIRŠTIEJI PRŪSAI

Archeologija, istorija, padavimai
ir
turistiniai maršrutai

Vilnius Mintis 1999

ologijos duomenys. XII amžiaus pabaigoje Didžiajame Naugarde atsiranda „Prūsų gatvė“ (Liudin konec). Joje gyveno ne tik pirkliai, bet ir žymūs draugovininkai - bajorai su gausiais tarnais. Galbūt jie atvyko į šiaurės vakarų Rusiją gelbėdamiesi nuo prūsų žynių jungo? Iš „Prūsų gatvės“ gyventojų tarpo kilo tokios garsios Rusijos giminės, kaip Romanovai, Šeremetjevai, Voikovai, Puščinai ir daug kitų, palikusių ryškų pėdsaką rusų kultūroje.

XII amžiuje draugovės palikta prūsų žemė skirstyta į lokales „žemes“ - Sembą, Notangą, Varmę ir kitas. Kiekviena „žemė“ buvo sudaryta iš kelių valsčių („pulku“). Valsčių sudarė 6-10 neįtvirtintų kaimų, kuriuose gyveno žemdirbiai. Valsčiaus centre stovėjo nedidelė pilaitė, kurios skersmuo ne didesnis kaip 50 metrų. Tai buvo valsčiaus gyventojų liaudies susirinkimų vieta. Realai valdžia priklausė viešei („viešpačiams“), kurią rinko liaudies susirinkimai, rekomenduojant žyniams. Viešės buveinė kiekvieno valsčiaus ribose (Semboje XIII amžiuje buvo 8 tokie valsčiai) buvo pilaitė su dviem aikštelėmis. Mažonoje aikštelėje gyveno administracija, čia buvo saugoma duoklė, surinkta iš apylinkių, didžiojoje - priklausomi gyventojai, kurie tiesiogiai aptarnavo viešės narius. Kadangi profesionalios draugovės nebuvo, kilus karo pavojui, „žemėse“ buvo renkami liaudies pulkai. Ginkluotų kiekvieno valsčiaus valstiečių susirinkimo vieta buvo pilaitė, turėjusi stiprius įtvirtinimus. Tokias piliavietes galima ir šiandien išvysti Sembos pusiasalyje prie **Ekryčių** (vok. Ekritten, rus. Vetrovo), **Beržininkų** (vok. Bersnicken, rus. Jagodnoje), **Kumėnų** (vok. Kumehnen, rus. Kumačiovo, *Galtgarben* piliakalnis), **Medinavos** (vok. Medenau, rus. Logvino) gyvenviečių. Tokias prūsų „žemes“ ir atrado Vokiečių ordino broliai XIII amžiaus pradžioje.

PRŪSŲ MATERIALINĖS KULTŪROS LIEKANOS

rūsų senovę liudija piliakalniai ir pilys, atvirų gyvenviečių, šventyklų ir kitų kulto vietų pėdsakai, lobiai ir kiti radiniai.

Anksčiau trumpai apžvelgėme Karaliaučiaus krašto istoriją, remdamiesi archeologų radiniais. Visi jie arba anksčiau saugoti muziejuose ir dabar žuvę, arba šiuo metu guli po vitrinų stiklu, atskirti nuo atitinkamų archeologijos paminklų. O ką realiai galima išvysti einant prūsų takais Nemuno kairiajame krante? Ar žemė išsaugojo konkrečius prūsų praeities pėdsakus?

Seniausias gyvenvietes, kurias įkūrė patys seniausi prūsų protėviai - Virvelinės keramikos kultūros stovyklas - užpustė Kuršių nerijos kopų smėlis. Dar XX a. septintajame dešimtmetyje jų liekanas buvo galima aptikti ir žemės paviršiuje. Dabar jas užpustė smėlis būsimųjų kartų archeologams. Taigi šios stovyklavietės tarsi pačios gamtos užkonservuotos.

Pirmieji įtvirtinti piliakalniai prūsų žemėje atsirado ankstyvajame geležies amžiuje. Visų pirma kas ta pilis? Tokius archeologinius objektus senovės žmonės įrenginėjo visoje Europoje, atsižvelgdami į kiekvienos vietovės topografines ypatybes. Dažniausiai pilys įsikurdavo iškyšuliuose prie jūros ar upės arba ant moreninės kilmės kalvų. Klasikinės ankstyvųjų laikų pilaitės Semboje pavyzdžiu, be jau minėtos **Mednikų** (vok. Mednicken, rus. Družnoje), galėtų būti **Dargių** (vok. Dargen, rus. Lunino) piliakalnis, esantis į šiaurės vakarus nuo **Žuvininkų** (vok. Fischhausen, rus. Primorsk). Ten įtekančio į jūrą upelio kranto iškila pertvarkyta tokiu būdu, kad skardžiai taptų pakankamai sta-

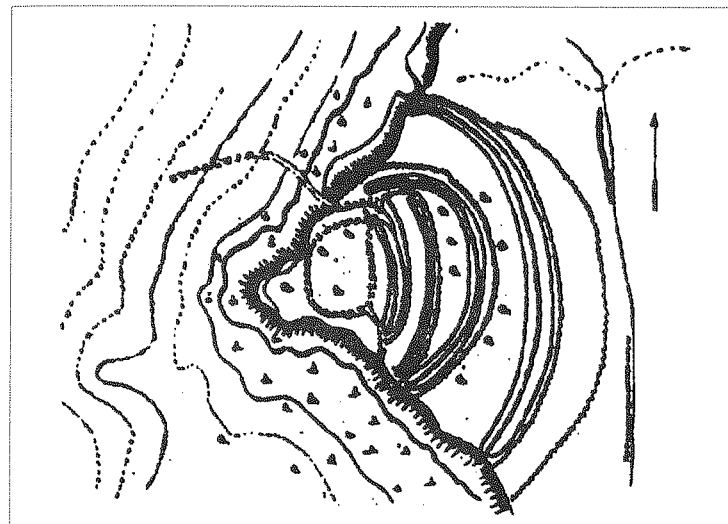
tūs. Nuo laukų iš šiaurės vakarų pusės supiltas nedidelis pylimas. Kadangi jam kasta žemė, susidarė ir griovys. Kultūrinio sluoksnio, t. y. nuosėdų, liudijančių žmogaus veiklą, piliavietės aikštelėje nėra. Taigi piliavietė ankstyvojo geležies amžiaus žmonių (I tūkstantmečio pirmoji pusė pr. Kr.) naudota tik kaip prieglauda pavojų metu. Patys žmonės gyveno greta, kitame upelio krante atviroje gyvenvietėje. Archeologai jas sąlyginai vadina kaimais.

To meto pilaičių prūsų žemėse nedaug. Ir tai nenuostabu. Juk tais laikais tarp artimų giminių ir giminių grupių rimčiau nekariauta. Apsiribota galvijų nuvaymu ar nuotakų vogimu.

Tik nuo VI a., kai pradeda irti gimininiai santykiai ir Prūsijoje kuriasi profesionalų draugovės, visur pradedamos statyti pylis, kol kas teturinčios vieną pylimą ir griovį. Sąlyginai jas pavadinkime A tipo pilimis. Tyrinėjant šiuos archeologinius objektus, dažnai paaiškėja ir priežastys, kodėl aisčiai jas statė. Kasinėjant Aislavyčių (vok. Eisselbitten, rus. Sirenevo) piliakalnį, aptikti du kultūriniai sluoksniai. Apatiniame ankstyvajame atrasta lipdytų indų šukių su prilipdytomis molio ornamentų juostomis. Visa tai nurodo šio sluoksnio laikmetį - V-VI a. pradžia. Šio sluoksnio paviršiuje pastebimi gaisro pėdsakai. Čia stovėję stulpiniai statiniai sudegdami paliko anglių sluoksnį. Šiame sluoksnyje aptinkame ir gyvulių griaučius. Tarp anglių rasta netgi vienašmenio kalavijo nuolauža. Tai liudija vykus karinius veiksmus, kurie ir sunaikino čia buvusią gyvenvietę.

Virš jo vėlyvesnis kultūrinis sluoksnis. Jame būdingos X-XI a. pradžia žiestų indų šukės. Anksčiau mes jau apibrėžėme epochą, kurią atitinka tokia keramika - nepaklusnios žyniams daugiatautės draugovės laikai. Taigi galima manyti, kad genties Aislavyčių pilis tikriausiai buvo genties aristokratijos buveinė, ją užgrobė karių draugovė, siekusi įtvirtinti savo valdžią šioje Sembos dalyje.

Mes žinome piliakalnių, kuriuos nuo pat pradžių galima būtų

41 pav. Varnikaimio piliakalnio planas

susieti su draugovėmis. Vienas jų - galingi įtvirtinimai prie Varnikaimio (vok. Warnikam, rus. —). Čia trikampė aikštelė sustvirtinta trimis galingų pylimų ir griovių eilėmis, greta - dar vienas pylimas, saugantis prisiglaudusią prie pilies atvirą gyvenvietę. Netoliese - kapinynas su V-VII(?) a. karių palaidojimais. Kaip tik pagal juos ir datuojama piliavietė, kadangi didesnių kasinėjimų čia neatlikta. Sprendžiant iš Simono Grunau pranešimo, o jis naudojosi tradicinės šventosios prūsų istorijos faktais, kaip tik šiame mikroregione Videvutis - pirmasis prūsų draugovės vadas - yra pastatęs pirmuosius atramos taškus kraštą įsivavinantiems kariams. Šiuos įvykius būtų galima apytikriai datuoti V-VII a.

Už Sembos ribų ir Aismarių pakrančių A tipo piliakalniai (su vienu pylimu ir grioviu) pradeda plisti tik po XII a. pradžios. Tai buvo prūsų išėjimo už savo pirmąsio arealo ribų laikais.

Šiose piliavietėse praktiškai nėra kultūrinio sluoksnio. Tai liūdytų, kad per tą trumpą jų egzistavimo laiką - XII a.-XIII a. pradžia - prūsai nepajėgė įsitvirtinti užimtoje žemėse. Jiems sukliudė kryžiuočių agresija. Tais atšiauriais laikais atsiranda naujų tipų piliavietės.

Nuo tų laikų aptinkamos piliavietės su dviem aikštelėmis (B tipo), su spiraliniais pylimais (C tipo) ir su nedideliais žiediniais pylimais (D tipo). Pirmasis tipas (B), sprendžiant iš kasinėjimų **Kramavoje** (vok. Cramm, rus. Gračiovka), buvo atskirų valsčių vadovų buveinė. Šie valsčiai - smulkiausias prūsų žemės administracinis-teritorinis vienetas – formavosi per visą I tūkstantmetį. Jų vadovus formaliai rinko prūsai liaudies susirinkime, o praktiškai jie pirmiausia buvo pavaldūs žyniams. Šie valsčių vadovai rinko duoklę Krivių Krivaičiui. Kaip rašo Petras Dusburgetis, visi prūsai privalėjo trečdalį savo turto atiduoti dievams per ugnies auką, kurią atliko aukščiausiųjų rangų žyniai. Iš tikrųjų Kramavos piliavietėje, mažojoje aikštelėje XII a. sluoksnyje aptiktas sudegęs grūdų sandėlis. Greta stovėję keli pastačiai, viename jų rastas žalvarinis darbu netinkamas pjautuvas. Šis įrankis buvo reikalingas žyniui religinių apeigų metu. Čia pat surasta ir žalvarinės lėkštės dalis, o kaip rašo XII a. istorikai, į tokias lėkštes prūsų žyniai rinkdavo aukojamųjų gyvulių kraują, kuriuo šlakstydavo galvijus. Manyta, kad karvėms ir avims tai buvę naudinga. B tipo pilaičių aptinkama po viena kiekviename prūsų valsčiuje. Antroje didesnėje aikštelėje tikriausiai gyvendavo administracijai tiesiogiai pavaldūs gyventojai, būsimųjų baudžiauninkų pirmtakai.

Kitos pilys - C tipo - su spirale išdėstytais pylimais dažniausiai įkurtos ant stambių vietovėje dominuojančių kalvų viršūnių. Tokios piliavietės kaip **Kumėnų** (vok. Kumehnen, rus. Kumačovo), **Girmavos II** (vok. Germau, rus. Ruskoje) vadintos *Jeruzalė*. Manyta, kad kryžiuočių užgrobtą Jeruzalę atrodė neįveikiama kaip tik dėl tokio sienų išdėstymo. Visi šitokie pilikal-

niai prūsų žemėje turi kultūrinį degėsių sluoksnį, bet be keramikos. Metraščiai dažnai pamini, kad greta kiekvieno jų, pavyzdžiui, **Ekryčių** (vok. Ekritten, rus. Vetrovo) vykę prūsų ir kryžiuočių mūšiai. Tai paaiškina šių tvirtovių paskirtį. Čia pavojų metu susirinkdavo kelių valsčių ar netgi "žemės", kurią sudarė 8-10 valsčių, ginkluota pašauktinė kariuomenė. Čia prūsai bandė priešintis gerai apsiginklavusiems grobikams. Tačiau po to, kai XII a. pradžioje iš Prūsijos pasitraukė draugovės, žynių parinkti karvedžiai nebebuvo profesionalūs kariai. Tai viena priežasčių, kodėl prūsai pralaimėdavo.

D tipo piliavietės, kurias sudaro rato pavidalo nedidelės aikštelės ant kalvos, viduramžiais vadintos "*Alkhügel*". Didesnės jų teturi 70 m skersmenį ir senovėje tikriausiai buvo liaudies susirinkimų vieta. Panašūs šios paskirties archeologijos paminklai aptikti ir Skandinavijoje bei kitose baltų žemėse. Apie mažesnes pakalbėsime vėliau, skirsnyje apie šventyklas.

Atviros gyvenvietės prūsų žemėje ištirtos gana menkai, kadangi žemės paviršiuje jos beveik nepastebimos. Jų ryšiai su piliavietėmis (masiškai) pastebimi tik nuo I tūkstantmečio antrosios pusės. Lygia greta gyvuoja ir atskiri kaimai, įsikūrę dažniausiai prie upių. Įsidėmėtina, kad iki pat XV a. nei pilys, nei kaimai nesikūrė jūros pakrantėse. Tai lėmė ne tik gana atšiaurios lengviems stulpiniams prūsų statiniams gamtos sąlygos. Prūsai puikiai suvokė, kokios pavojingos jūros krantų griūtys. Kaip tik dėl to žuvo, nesusėjęs geriau įsikurti, **Sargenavos** (vok. Sorgenau, rus. Pokrovskoje) pilaitė, kaimas prie **Patersorto** (rus. Beregovoj), į pietus nuo Balgos.

Įprastą kaimišką atvirą prūsų gyvenvietę ankstyvaisiais viduramžiais sudarė 2-3 gyvenamieji pastačiai ir keletas ūkinių statinių, t. y. ją sudarė pirminė didelės šeimos aglomeracija. Vėliau Baltijos kraštuose jas pradėta vadinti vienkiemiais. Tačiau ne tik jais apsiribojęs atvirų prūsų gyvenviečių rejstras.

Į pietvakarius nuo **Kranto** (vok. Cranz, rus. Zelionogradsk

dešiniajame dabar jau išdžiūvusios upės Vojaus krante 1979 m. aptikta milžiniška gyvenvietė, vadinta **Kaupu** (senovės skandinavų k. - "prekyvietė"). 300 x 250 m aikštė, apsupta nedideliu pylimu, kasmet nuo IX a. pradžios iki XI a. pradžios buvo užstatoma laikiniais statiniais. Jie statyti pirklų sezoninėms mūgėms. Dalį gyvenvietės užėmė pilkapiai ir plokštiniai kapai. Ši galinga aglomeracija būdinga Šiaurės Europos protomiestietiškiems prekybos ir amatų centrams - "vik" tipo gyvenvietėms. Šiek tiek vėliau, X a. viduryje, atsiranda ir kitos šio tipo gyvenvietės - **Vargenava** ir **Bildava** (vok. Bledau, rus. Sosnovka). Visos jos aptarnauja prekybos trasą, nusitęsusią per Kuršių neriją nuo jūros iki marių. Po 1016 metų danų antpuolio Sembos Kaupas nustoja egzistuoti, kitos gyvenvietės dar kurį laiką funkcionuoja.

Nuo XII a. gyvenvietės Semboje ir aplinkinėse teritorijose stabilizuojasi nauju pagrindu. Galutinai susiformuoja valsčiai, sudaryti daugiausia iš atvirų gyvenviečių. Gyvenvietę sudaro 60x60 m dydžio kaimeliai, atitinkantys eilinę kaimiškąją ar kaimynų bendruomenę. Kiekvieno valsčiaus ribose yra keletas kaimelių su gausiais radiniais. Jų plotas ne didesnis kaip 30x30 m. Tai stambių žemvaldžių - vitingų sodybos. Viena jų buvo įsikūrusi į pietus nuo **Vazgavos** (vok. Wosegau, rus. Višniovka) (Kranto miesto apylinkės), ji priklausė rašytiniuose šaltiniuose paminėtam vitingui Jonandui iš Vazgavos.

Kiekviename valsčiuje buvusi B tipo pilaitė - "viešpačio" būstinė, jis atliko administracines funkcijas tarp liaudies susirinkimų. Stambesnių administracinių-teritorinių prūsų visuomenės vienetų - "žemių" ribose buvo C tipo pilys - pašauktinių karių surinkimo vietos. Kiekviename valsčiuje buvo ir apvalių piliaviečių aikštelių, kuriose periodiškai rinkdavosi liaudies susirinkimas - skandinavų tingo analogas. Kaip jau minėta, jų skersmuo neviršydavo 70 m. Mažesnės (apie 30 m skersmens) tokio tipo piliavietės laikomos šventvietėmis. **Kringyčių** (vok.

Kringitten, rus. —) kasinėjimui paliudijo, kad ant pylimo, su pančio praktiškai tuščią aikštelę, iš akmenų sukrautuose aukuruose deginti aukojimo laužai. Radiniai liudija, kad visų pirma aukotas gintaras. Tiesa, XVIII a. prūsų etnografijos šaltiniai mini, kad greta alkviečių būta ir aukojimo akmenų, ant kurių dievų garbei pjauti gaidžiai.

Mažesnėmis šventvietėmis buvo Adomo Bremeniečio (XI a.) paminėti šventieji šaltiniai (vienas iki šiol srūva Kunterštraucho miške prie **Vikiavos** (vok. Wikiau, rus. Klincovka) Semboje ir giraitės. Be to, greta kiekvieno pilkapio ankstyvaisiais viduramžiais buvę akmeniniai aukurai ir mediniai stulpai (stabai?), kurie garbinti laidojimo apeigų metu. Buvo ir ypač stambių šventyklų. Tai Simono Grunau paminėta Romovė, pagal legendą įkurta Videvučio netoli **Šventapilės** (vok. Heiligenbeil, rus. Mamonovo). Antroji, vėlesnioji **Romovė**, kaip rašo Petras Dusburgietis, buvo Nadruvoje.

Archeologinė žvalgyba leido padaryti prielaidą, kad seniausioji **Romovė**, kurioje apeigas atlikinėjęs Videvučio brolis - Brutenis, tapęs pirmuoju Krivių Krivaičiu, buvusi prie **Grünwalde** (rus. Lipovka, Bagrationovsko r.) Čia ant **Jarfto** (rus. Vituška) upės kranto iškilęs galingas iškyšulys, atskirtas nuo laukų 7 m aukščio pylimu. Aikštelėje kultūrinio sluoksnio nėra, tik dirvos perkaitimo pėdsakai. Greta kita galinga kalva su nedideliu plotu viršūne. Kadangi čia nėra griovio, taip pat nerealiai masyvus pylimas, galima manyti, jog kaip tik čia iš pradžių ir buvo centrinė prūsų šventovė. Joje augo šventasis ažuolas su dievų Perkūno, Patrimpo ir Patolo atvaizdais. Vėlesnioji **Romovė** gresiant kryžiuočių antpuoliams perkelta į rytus. Ji aptikta prie Aukšinės upelio Bočagų gyvenvietės (vok. Schlosberg) piliakalnyje (Černiachovsko r.). Ten milžiniško masto piliavietę saugo du 15 m aukščio pylimai. Kaip tik čia, pasak padavimo, žuvęs antrojo prūsų sukilimo vadas Herkus Mantas. Gelbėdamasis nuo persekiotojų, jis atvyko į piliavietę ir pasiuntė ieškoti atsargų (ar au-

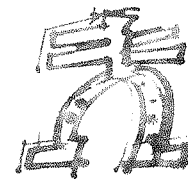
kojimo gyvulių?) du savo palydovus. Patsai pasiliko pilyje, tikriausiai norėdamas atlikti paskutinę atpirkimo auką. Aptiktas priešų jis žuvo pakartas ant (šventojo?) medžio ir persmeigtas kalaviju. Sprendžiant iš aprašymo, tai ne paprastas nužudymas. Taip atlikdavo aukas Skandinavijos pagonys. Nieko neįtardami kryžiuočiai įvykdė nuteistojo mirtį prūsų didvyrio paskutinę vailią ir tokiu būdu jį paaukėjo kaip didžiausią atpirkimo auką tėvynės dievams. Anksčiau iš paskutinės prūsų *Romovės* pabėgę žyniai, kaip pasakoja padavimai, išvyko į Lietuvą.

Be paviršiuje regimų archeologinių paminklų prūsų žemė dar slepia ir įvairius užkastus lobius. Tiesa, kažkokių ypatingų paslapčių jų pobūdyje, atrodo, nėra. Juk įvairiose Europos vietose, apgyvendintose ankstyvaisiais viduramžiais pagoniškų genčių, buvo laikomasi papročio užkasti į žemę dovanas dievams, sudėti daiktus, kurie skirti žmogui naudotis kitame pasaulyje. Mūsų protėviai tikėjo: ką turi šiame pasaulyje, tavo bus ir kitame. Pavyzdžiui, XIX a. pabaigoje **Bekk** (rus. Zelenogradka) upės žiotyse, apardžius *Garbik* piliavietę, kai buvo tiesiamas kelias Krantas - Karaliaučius, buvo aptiktas lobs. Jame rasta arabų sidabrinių dirhemų nuolaužų ir filigraniški vakarų slavų papuošalai. Be jau paminėtų priežasčių, šios brangenybės žemėn galėjo patekti ir dėl priešų antpuolio pavojaus, mat ši vieta buvo prūsų žemių paribyje. Prie **Rantavos** (vok. Rantau, rus. Zaostrovje) atrastas "lietuviško tipo" sidabrinių lazdelės pavidalo lydinių lobs. Tai, aišku, auka dievams. Panašus lobs rastas ir pilaitėje-šventykloje **Kl. Pöpeln** (rus. Rečki) ant Deimenos upės kranto. Lobs vieta irgi liudija sakralinį jo pobūdį.

Labai dažnai, ypač ankstesniais amžiais, Karaliaučiaus krašto žemėje būdavo randama senoviškų daiktų. Šie radiniai iš esmės ir davė pradžią prūsų archeologijai. Dažnai jie sudarė dalį įkapių, išverstų plūgo ar lietaus išplautų iš žemės gelmių. 1985 m. pavyko "**Milžinų kalno**" (vok. Hünenberg, rus. Dobroje) kapinyno teritorijoje surasti motociklo ratų iš smėlio iš-

verstą gintaro ruošinių ir gamybinio broko lobį. Pagal pastarojo pobūdį ši gintaro sankaupa užkasta žemėn ne vėliau kaip V a. pirmojoje pusėje. Žinoma, galima spėti, kad tai buvusi auka dievams. Tačiau atsizvelgus į panašius radinius Vyslos pakrantėse ir šiauriniuose Karpatų kalnų šlaituose, ši fenomeną reikėtų laikyti savotišku nedideliu gintaro sandėliu. Mat Gintaro kelias pirklis atvedavęs iki pat Akvilejos miesto, iki Romos imperijos širdies, o prasidėdavęs kaip tik Semboje. Turbūt jam silpstant ir artėjant karams su hunais, gintaro rinkimo centras aisčių žemėje buvo Sembos šiaurinėje pakrantėje. Čia prie burlaiviams ir irkliniams laivams patogios **Rantavos** įlankoje (vok. Rantau-er, dab. Gvardeiskij) buvo įsikūrusi prekyvietė - emporija. Joje buvo kaupiamas ir apdorojamas gintaras. Laukiant laivo jis slėptas žemėje. Tai daryta ne tik saugumo sumetimais. Specialistai žino, kad ilgai žemėje išlaikytas gintaras įgaudavo gražų, senovėje ypač vertintą rausvą atspalvį. Įdomu, kad lobyje aptikti gintaro gabalai buvo grubiai apdaužyti, kad įgautų romėnų karolių dydį (2x2 cm). Taip daryta ne tik todėl, kad būtų patogų jį vėliau apdoroti, bet ir dėl to, kad prekiaujant būtų paprasčiau apskaičiuoti jo vertę.

Pateiktas pagrindinių ankstyvųjų viduramžių prūsų archeologijos paminklų tipų aprašas liudija prūsų kultūros turtingumą ir savitumą. Tai padės geriau įsivaizduoti vietos gyventojų praitį, kuri bus pateikta aprašant atskirus regionus.

TURINYS

PRATARMĖ	5
----------------	---

I. PRŪSŲ ARCHEOLOGIJA (Valdemaras Šimėnas)

ARCHEOLOGINIŲ TYRINĖJIMŲ

PRŪSIJOJE ISTORIJA	11
--------------------------	----

PRŪSŲ KILMĖS BEIEŠKANT	52
------------------------------	----

II. SEMBŲ PALIKIMAS (Vladimiras Kulakovas;

vertė Vaclovas Mikailionis)

KADA ATSIKADO PRŪSIJA	117
-----------------------------	-----

SEMBA IKI V AMŽIAUS	124
---------------------------	-----

SEMBA VIDURAMŽIŲ PRIEŠLENKSTYJE	136
---------------------------------------	-----

SEMBA ANKSTYVAISIAIS VIDURAMŽIAIS	160
---	-----

PRŪSŲ MATERIALINĖS KULTŪROS LIEKANOS	193
--	-----

PRŪSŲ ETNOGENEZĖ	202
------------------------	-----

III. PRŪSŲ PADAVIMAI IR SAKMĖS

RYTŲ PRŪSIJOS SAKMĖS	207
----------------------------	-----

ŽMONĖS PASAKOJA	236
-----------------------	-----

IV. MARŠRUTAI

(Vladimiras Kulakovas, Valdemaras Šimėnas)

SEMBA – PRŪSŲ ŽEMĖS CENTRAS	257
-----------------------------------	-----

1. Po vakarinę Sembą	263
----------------------------	-----

2. Po rytinę Sembą	297
--------------------------	-----

AISMARIŲ PAKRANTĖMIS IKI ŠVENTAPILĖS	307
--	-----

ALNOS PAUPIAIS	331
----------------------	-----

KELIONĖS PO NADRUVA

1. Nadruvių Romovės beieškant	339
-------------------------------------	-----

2. Angrapės paupiais	345
----------------------------	-----

3. Jotvingių "salelėje"	353
-------------------------------	-----

LITERATŪRA	362
------------------	-----

Už 33

Užmirštieji prūsai:
archeologija, istorija, padavimai
ir turistiniai maršrutai. - Vilnius:
Mintis, 1999. - 360 p.: iliustr.

Knygoje apibendrinami naujausi duomenys apie savitos prūsų tautos istorinę raidą, pateikiama gausių faktų, liudijančių, kokios nepagrįstos ir pangermanistų, ir panslavistų pretenzijos į šio krašto palikimą. Ne tik istorinę atmintį, bet ir gilią dvasinę patirtį atskleidžia prūsų sakmės bei padavimai, o turistiniai maršrutai kviečia aplankyti įdomiausias Karaliaučiaus krašto vietas.

UDK 943.11 + [902+910.4] (431.1) (470.26)
(474.5) + 398(431.1)

UŽMIRŠTIEJI PRŪSAI

Archeologija, istorija, padavimai
ir turistiniai maršrutai

Redaktorius Vaclovas MIKAILIONIS
Meninis redaktorius Romas DUBONIS

1999. 13,5 aut. l. Užsakymas 72
“Minties” leidykla, Z. Sierakausko g. 15, 2600 Vilnius.
Spausdino UAB Leidybos centras, Strazdelio g. 1, 2600 Vilnius
Kaina sutartinė

Kada atsirado prūsai?

Kuo jie buvo panašūs į mus, lietuvius, ir kuo skyrėsi?

Kokią reikšmę turėjo Brutenio ir Videvučio įkurta teokratinio pobūdžio santvarka kitoms baltų tautoms ir Europos raidai?

Ką mena nebylūs, griūvantys Prūsijos kultūros paminklai ir naujų Karaliaučiaus krašto kolonistų paniekinti baltiški vietovardžiai?

Į šiuos ir daugelį kitų klausimų bando atsakyti naujausi archeologų, istorikų, etnologų tyrimai, taip pat padavimai bei legendos.

O norinčius aplankyti užmirštuosius prūsus kviečiame pakeliauti turistiniais maršrutais.

